

Музыка Павло Дрантусъ.

оскажу вамъ про Дрантуса...

— Се хто такый Дрантусъ?—спытае у мене чытатель,—певно нимець, або шведъ.

— Трывай, чытателю! не ловы попередъ невода рыбы! Дрантусъ такый самый нимець, якъ и мы зъ тобою: родомъ винъ зъ славного мыргородського повиту, тамъ зпоконвику жылы його диды и прадиды. Дидъ йэго бувъ простый ко-закъ; батько теръ ликти у якомусь суди, а самого Павла взяла на дванадцятому роци одна багата, бездитна пани, удова, отдала його до гимназіи въ Полтаву, дали до универсытету у Кыиви и выховала зъ його—разъ учытеля, вдруге артыста-музыку, а втрете „ненавыстныка“ панивъ, особльво пидстаркуватыхъ паніекъ. Якъ вэнно такъ сталося и видъ чого въ йому выросла отся „ненавыжа“—про те не скажу: одъ самого Дрантуса я про се николы ничего нечувъ, а додавать свого, выгадуваты ніяково. Знаю я, що у птастви буває такъ, що пидсыплешъ пидъ квочку индычыхъ яець, и выведе во-на не курчать, а индычать, а чого вэнно сталося такъ, що *пани* не выховала Дрантуса панычемъ—не знаю!.. Цикава бъ ричъ до-видатися про той психологичный станъ, якымъ Дрантусъ пры-йшовъ до *свою* погляду; але жъ кажу: про се я не знаю. Чувъ, що Дрантусивъ батько бувъ чоловикъ вельмы убогий; чувъ, що й самъ Павло, жывучы ще у батька, зазнавъ доволи бидування; чувъ я се видъ людей, а зъ самимъ Дрантусомъ про його мынувшы-ну, а особльво про його убожество николы ни слова не говорывъ. Я знатъ, що винъ не любыть про се говорыты; може затымъ, що самъ перейшовъ школу убожества, и перебувавъ „часомъ зъ ква-сомъ, а порою зъ водою“. Зновъ же на мою думку и жадный чо-

ловикъ, що перейшовъ школу бидноты, не повыненъ бы вступаты зъ розмовою про свое лыхо: про се краще мовчаты. Почуття власнои шанобы не дае носытыся передъ людьмы зъ своимъ лыхомъ, немовъ на показъ. Люде люблять дывытыся на те, що ясне, прываблыве, гарне; люблять слухаты весели речи, а лыха липшe ховаты одъ людей; лыха у всякого и своего повна торба; одному воно зворушыть свою власну болячку, а другый—знайдеться й такый пройдysвітъ, запроданець, що насміється зъ чужого лыха!.. Зъ Дрантусомъ я спизнався вже тоди, якъ винъ дослужувавъ до пенсіі и от-отъ мусивъ кынуты свое вчительство. Йому тоди вже геть-геть перескочило за сорокъ, але зъ выду винъ бувъ молодшый своихъ лить: высокий, чорнявый, билолыцый, коротко пидстрыженый; ни вусивъ, ни бороды; худорлявый, зъ сирымы, наче олыв'янымы очыма, зъ довгымъ носомъ, невелычкымъ ротомъ, билыми, мовъ крейда, вузенъкымъ зубамы; трохы нибы суворый, не-говиркый. Отъ и увесь Дрантусъ. Вдача його не подобалася менi: замкнутый бувъ у самому соби; понуристъ въ погляди, докы я не роспизнавъ добре сього человека, ажъ вражала мене. Отъ же заходылы мы одынъ до другого трохы не що-дня; винъ любывъ, щобъ я чытавъ йому „Кобзаря“, а я такъ просто впывався його грою на скрыпци; я раювавъ, слухаочы, якъ на Дрантусовій скрыпци розмовляялъ струны зъ смыкомъ.

Гарно гравъ Дрантусъ и на рояли, але на скрыпци його гра була чудовна: струны у його не гралы, а говорылы; коженъ згукъ —слово и летивъ прямо въ серце, на саме дно до того, хто слухавъ. Тамъ на дни мого серця оти Дрантусови слова-згуки будылы, ворушылы те, що хотивъ збудыты Дрантусъ. Винъ прычарувавъ мене до своеи музыки, прыковувавъ мене до згукивъ своихъ струнъ, и часомъ я чувъ, мени здавалося, що слизомъ за згукомъ струнъ Дрантусова душа выходить зъ тила и невыдымо цивкою перельвается въ струны, духотворить ихъ. От-отъ, здавалося, уся Дрантусова душа перельвается въ струны, тило його впаде, умре, а струны вымовлять людськымъ словами усе те, що ховавъ одъ людей самъ Дрантусъ... Отъ въ таки годыны я по згукамъ струнъ чытавъ Дрантусову душу; я бачывъ іи, мовъ у дзеркали, я бачывъ, що іи прыгничуе самотність. Жывъ Дрантусъ не безъ людей: знайомыхъ у його було доволи; здавалося, наче ото й прыятели, люде блызыки до його думкамы, ридни зъ нымъ поглядамы, блызыки до його своимы прямуваннями; але—здавалося,

а винъ спрвдичувъ себе одынокымъ, самотнымъ;чувъ, що биля його души, нема другои души, близъкои до неи,—такои, якъ його душа;чувъ, що биля його серця нема другого серця, котре бъ грило його огнемъ чистого кохання... Въ Дрантусовыхъ музъчныхъ творахъ-элегіяхъ я чытавъ, якъ винъ нудыться, мучыться, вызнаочы себе одынокымъ, але ще бильшъ вызнаочы, що пры сій самотности, винъ прыкованый до людей, до громады, до громадського жыття; прыкованый хочъ порожнимы, але мицными ланцюгами. Порожни воны о стильки, що не вдержать, не стануть пидпорою чоловикови, котрый потрибуе пидпоры въ свой жвавости, въ своему прямуванню, въ свой вири и надії. Безъ такои пидпоры чоловикъ у великой громади чуе себе самотнымъ ще бильшъ, нижъ на самоти. И отутъ то, помижъ людей, самотність гнитыть чоловика, душыть, тысне ще бильше, ще гирше, нижъ на самоти мижъ четырьохъ стинъ... Розмова такыхъ душъ вылываеться у кого въ малярство, у кого въ музыку, а въ кого просто въ глыбоки, ними муки, одгукомъ котрыхъ бувають тильки тяжки зитхання... Ланцюги, що прыковувалы Дрантуса, булы о стильки мицни, що въ його не було силы порвать ихъ, вызволытысь видъ ихъ... Винъ се чувъ и мучывся...

Отакымъ чоловикомъ показувався мени Дрантусъ въ свой музыци: чоловикомъ-мученыкомъ самотности середъ великои громады людей.

Окримъ своеи профессіи, вчительскои, Дрантусъ дававъ лекціи музыки на рояли: чудна ричъ—на скрыпци винъ ни за що никого не хотивъ вчыты; нигде на скрыпци винъ не хотивъ граты, кримъ у себе дома.

Не що давно передъ початкомъ мого оповидання Дрантусъ оселывся на кватыри въ доми свого товарыша, вчителя Ивана Куща. У Куща була сестра Зоя; вчилася вона въ гимназіи, де Дрантусъ чытавъ исторію. Зою прырода щедрою рукою надилыла и духовыми, и физычными дарамы и не даремне жъ Кущъ прозвавъ іи „багатыркою“.

— Не треба за нею ніякого вина, вона сама соби золоте вино,—говорывъ Кущъ свой жинци,—вона у насъ не засыдиться, не задивуе.

— Хто знае!—одповидала жинка,—лучче бъ, колы бъ люде зналы, що за нею юесть тысяча-друга; теперь, бачъ, всякий бильшъ на гро-

ши... от-отъ скинчыть Зоя гимназію; треба буде промышляты про женыха.

— Байдуже! Зоя сама промыслить.

— Все такы липше, колы швыдче... Самъ знаешъ, яки наши достаткы: выйде зъ гимназіи, треба жъ іі зодягты не такъ, якъ теперь... а зъ чого визьмемо? все бъ то зъ твого жалування?..

— На те у Зои ёесть руки й голова; сама заробыты: даватыме урокы, на скрыпци вчытыме—вона добре грае!... Отъ теперь Дрантусъ у насъ живе, попрошу його, щобъ пид'учывъ ще Зою на скрыпци.

— Не впросышъ ты його: не такой винъ; кто вже його не просывъ, чого йому не сулылы—ни за що не хоче.

— А мене, може, й послухае по товарыству. Попробую.

— Наврядъ...

Справди Дрантусъ послухавъ Куща. Зою винъ помитывъ ще въ гимназіи, помитывъ у неи добрый талантъ... разъ почувъ винъ дома, якъ Зоя грала на скрыпци, и самъ соби погадавъ:—„у неи ёесть искра божого огня, вона розуміє музыку и може добре граты.“—Тымъ то винъ и згодывся вчыты Зою на скрыпци.

Выпало такъ, що того самого року, колы Зоя скинчыла гимназію, Дрантусъ залышывъ службу и вышовъ на пенсю.

Се було літомъ 1879 року. Зъ осені Дрантусъ ставъ вчыты Зою. Самъ винъ у ту пору увесь оддався самій музыци: зъ дому выходывъ инколы тильки до мене та на прыватни лекції, котрихъ винъ взявъ тильки, аби платою зъ ныхъ можна було додатъ чого не ставало зъ пенсіі на прожытокъ одному... Увесь свій вильний часъ винъ розмовлявъ зъ своею скрыпкою, и мени здалося, що Дрантусъ ще выразнійше ставъ говорыти на струнахъ; що граючи винъ цилкомъ забувавъ свить, людей и переносився въ інший свить, въ свить ідеальний, въ свить поезіі и красы.

Разъ зимою зайшовъ я у-вечери до Дрантуса. Вечиръ тильки що почынався; повновыдай мисяць оглядавъ землю й зазыравъ у викна до Дрантуса; свитла у Дрантусовыхъ викнахъ не видко було; горило воно тильки въ прыхожій. Якъ тильки ступывъ я въ прыхожу, такъ і облыло мене зъ Дрантусовои хаты якымсь не-земними згукаами двохъ скрыпокъ. Я зупынався; боявся дали ступыти и ставъ слухаты; я ввесь ставъ увагою... ячувъ, якъ ти згуки перелівалися до мене въ душу и наливали іі до-верху... Дрантусъ стоявъ до дверей спиною и не прымитывъ мене; я ты-

хесенько перейшовъ до дверей його кимнаты и прытулыўся до одвирка; Зоя глянула, прымитыла мене, кывнула мени головою и грала дали. Дрантусъ, запрымитывши рухъ Зоиной головы, оглянулся на двери.

— Ба! се ты!—промовыў винъ до мене,—ну слухай, колы прыйшовъ...—И чудовни згуки двохъ скрыпокъ полылыша зновъ своею чудовною, чаруючою цивкою... То була незвычайна, неземна годына въ моему жытти; николы не забуду про hei... Самы обставыны додавалы поэзіі: вечиръ, на двори пры мисяци вылыскуеться срибный снигъ; зъ блакытного неба дывыться въ хату блидый мисяцъ... Середъ хаты два людны, лыць ихъ не выдко, ихъ покрывае тинь, не выдко ихъ очей и выраживъ ихъ; тильки выдко, якъ правши ходять то вгору, то внызъ; якъ пучки линыхъ рукъ бигають биля килочківъ скрыпокъ по струнахъ, якъ два смычки прыневолюють струны говорыты... Чуешь ту размову и ушмы, и серцемъ, и душою; чуешь и ниміешъ видъ hei!...

Дуэтъ скинчыўся; Дрантусъ бережно положыў на стиль скрыпку и самъ не сивъ, а прямо впавъ на канапу и швыдче закрывъ свое лыце обома рукамы. Зоя опустыла руки и не рушала зъ мисяца: вона походыла въ ту годыну на якогось небеснаго херувыма. Я не ворухнуўся; боявся дыхнуты. У кимнати стало такъ тыхо-тыхо, наче не было тутъ жывои души. Такъ мынуло кильки хвилынъ.

— Можетъ я свитла прынесу?—озвалась Зоя.

— Не треба, не треба,—одповивъ швыдче Дрантусъ.—Я зроумивъ, чому йому не треба свитла: винъ бажавъ, щобъ ни я, ни Зоя не бачылы його лыця, не прочыталы на йому тыхъ выявъ, якыхъ наробывъ дуэтъ... Зоя тыхо выйшла въ другу кимнату. Мы мовчали.

— Чувъ?—спытавъ згодя у мене Павло.

— Чувъ,—одповивъ я, самъ не знаю чого, боязно и стыха.

— Шо жъ скажешъ?

— Тутъ ничего не можна сказать; тутъ можна тильки почуваты, що ты въ годыну гры перенисся и живешъ десь инде, въ мыри поэзіи и красы.

— Правда твоя, правда! тутъ ничего не можна сказать, тильки почувашъ и не вымовышъ того почування словами.

За сымъ словомъ Дрантусъ пидішовъ до мене, обнявъ и поцилувавъ.

Почалась розмова про музыку, поэзію, штуку, вичну красу; перейшла на исторію, на сучасне жыття и тяжкий вплывъ деморализациі...

— Трывай, трывай!—сказавъ Павло,—трывай, треба свитла!—винъ нервово вхопывъ сирнычки и засвityвъ свичку.—Пры мысяци не можна говорыты про наше сучасне жыття; треба свитла, а то и такъ темнота, темнота и темнота...

— Темнейше темной ночи; душно, тяжко; ни свиту, ни воздуху; дыхать ничымъ.

— Самый найкрашыі часъ за-для банковыхъ и всякихъ іншыхъ деморализаторивъ.

— Задохнемося!—кажу,—ничымъ дыхать...

— Даши вирою въ краще, надію налучче, сподиваннямъ на нашу молодижъ, котру мы выховалы...

— Тильки не я!—перебывъ я Дрантуса, — самъ знаешъ, шо я не...

— И ты, и я, и вси мы!... Не скажешьъ, хто и що поодыноко робывъ и зробывъ—уси робылы, уси працювалы, уси щось зробылы гуртомъ!... За 15 літъ маемо освічену матіръ... О! не дай, Боже, колы бъ я не бачывъ рижнцы міжъ нашымъ поколіннямъ, и тымъ, шо мы выховалы! не дай, Боже, колы бъ я втерявъ надію на нашу молодижъ, на іи безкорыстну любовъ и працу задля народа!... я зразу пустывъ бы соби кулю отсюды (Дрантусъ прыставывъ пучку до чола), або петлю на шую...

Дрантусъ почавъ нарикаты на своихъ ровесныківъ, расповидавъ, якъ йому тяжко зъ нымы, якъ винъ любуе въ розмови зъ молодиж'ю, яки надії мріють у його на молодижъ, котра „шляхомъ тыхого, спокійного прогресу оновыть наше соціальне жыття и дастъ Росії мессію свита, спокою и добра“...

Николы Дрантусъ не говорывъ зо мною такъ жаво, щыро и одкрыто... мени ажъ чудно стало. День за день ставъ я прымичаты, шо Дрантусъ якосъ переміняється: меншъ у його понуросты, менше замкнутосты, бильшъ веселосты и жававосты.

Сумно и тяжко роспочалася скризь у нась весна 1879 року: тильки що мынувъ переполохъ отъ „Ветлянської чумы“, а тутъ зновъ сконився другій, бильшъ ще небезпечный... тяжко його й спомынати. Въ першыхъ дняхъ мая зайдивъ я у-вечери до Дрантуса: винъ сядивъ зъ Зоею на кганкахъ; розмова йшла у ныхъ про музыку. Я й соби прыставъ.

— Добрый вечиръ вамъ!—озвався, стоячи на порози одынъ эъ нашыхъ знайомыхъ!

— Добрый вечиръ, Васылю! Сидай до гурту зъ намы.

— Я на годыночку до тебе,—одповивъ Васыль,—ходимо до твоей хаты, у мене дило до тебе йе.—Мы втъюхъ пишли въ хату, Зоя лышлася на кганкахъ, куды выходило викно зъ Дранту-совой хаты.

— Сидай, Васылю!—промовывъ Дрантусъ,—яке тамъ у тебе „дило“?

— Я похожу та постою,—не всыдышъ: теперь не до сыдни...— Небезпечни выразы Васылевого лыця и безъ сливъ говорылы, що йому „теперь не до сыдни.“

— Недобра чутка!—сказавъ Васыль,—вельмы для тебе не-добра; чуешъ, Павло?

— А ю тамъ таке, кажы!

Васыль росказавъ.

— Се одна брехня,—сказавъ Павло, выслушавши Васылеву „чутку“.—Теперь таке несуть, таке плещуть, що колы бъ усе було правда...

— Одначе подумай...

— Що жъ тутъ думать! Видъ смерты не сковаешся: що громади, те ѹ баби.

— Якъ соби знаешъ! Я ю чувъ, те ѹ кажу; за ѹ купывъ, за те ѹ продавъ... Прощавайте! мени николы:—треба ѹде-куды забигты... Завтра вранци навидаюсь.—Васыль пишовъ.

Мы эъ Дрантусомъ мовчали; „чутка“ зробыла на його не-безпечный вплывъ. Попробувавъ я зняти ричъ—розмова не йшла: слова прылыпалы до языка. Я взявъ шапку, стысь Павлови руку и попрошався мовчкы. Выхожу на кганокъ зъ своимъ ципкомъ— Зоя ѹ доси сыдѣть тутъ сама.

— Добраничъ!—промовывъ я, подаючи Зои руку.

— Добраничъ!—одповила Зоя, беручы мою руку. Рука Зои була гаряча, наче огонь. Я глянувъ на Зоине лыце: воно зблидло, ажъ пополотнило, а въ куточкахъ очей блыщалы проты мисяця буйни самоцвity...

Мынула пивничъ, а Дрантусъ и не думавъ ѹде спаты, та ѹ не до сну йому було: зачынывши за мною двери, Дрантусъ потушывъ свитло, лигъ на канали, пидложывъ руки пидъ голову и лежавъ нерухомо. Думки одна слидомъ другои

такъ и роиляся у його въ голови, такъ швидко одна прыбигала замисто другои, що можна сказати: винъ багато думавъ иничого не думавъ... винъ лежавъ, наче деревына; винъ навить не прымитывъ, якъ Зоя тыхенько видчыныла двери, пидійшла до канапы и стала проты Дрантуса.

Зоя злегка кашлянула.

— Се вы, Зоя? чого вы?—спытавъ Павло, дывуючись, що Зоя прыйшла до його въ кімнату середъ ночи. Павло, наче недужый, пидвився й сивъ.

— Се я, я!—одповила якось боязко Зоя.—Я маю васъ просыты... Скажить: зробите те, про що просытму?—голосъ у неї тремтивъ.

— Зоя... що жъ таке?... за-для васть, Зоя, я все, все зроблю, що въ сили...

И справди въ ту годыну Дрантусъ зробивъ бы все на свити, що бъ тильки залежало одъ його.

— Вы пойдете?—спытала соромлючись Зоя; въ голоси у неї почулися слезы.—Вы пойдете... визьмить и мене зъ собою... я... я...—Зоя зарыдала.

— Куды, Зоя? куды взяты васъ? я никуды не йиду!

— Годи! годи!... Дрантусъ! я знаю... я прошу тильки одного: не сердьтесь на мене, не ремствуйте, колы я пойду сlidомъ за вами...

Дрантусъ почувъ, що винъ увесь въ огни, наче хто прыскомъ обсыпавъ його всього.. въ очахъ потемнило...

— Зоя! Моя Зоя!... ты...

Зоя упала до його на груды и прыпала своимъ лыцемъ до Дрантусовои щокы... одъ щокы ажъ пекло... Дрантусъ обвывъ Зою своими рукамы...

Мисяць и зори дывылься у вікно и слухалы палки поцилунки... Ни Павло, ни Зоя ничего не сказали одынъ другому про кохання: биля Дрантусовои души була та душа, котрои йому не ставало; те серце, котрого винъ шукавъ... Винъ почувъ, що теперъ винъ не одынокий...

Вранци другого дня я тильки що вставъ, якъ прыйшла до мене Зоя.

— Пойихавъ?—спытавъ я.

Зоя махнула рукою, впала на крисло и плакала... Я мовчавъ... я зновъ, що словами тутъ не втишышъ.—Вси мы пидъ Богомъ!—тильки й промовывъ я.

Заспокоившись трохи, Зоя сказала мени, що й вона хотила їхати разомъ зъ Дрантусомъ; але винъ не згодувся на те, скавъ, що колы вона схоче, такъ нехай прыйздыть тоди, колы винъ устроиться на новому мисци.

Цилыхъ пивтора року не прыходыло ніякои звистки ни про Дрантуса, ни одъ Дрантуса...

Спершу я двичи, чы трычи заходывъ до Куша; для мене стало ясно, щоб винъ гадае про Дрантуса и куды самъ верне... одъ Куша пахло банкомъ и нажывою. Мене се не здывувало и не вразило: я бачывъ людей, я знаю ихъ, знаю ихъ звычай... Я покынувъ ходыты до Куша. Одержавши лыстъ одъ Дрантуса, я пославъ його адресу Зои й думавъ соби: зайде сама, роспытае бильшъ, може й пойдите... Не заходыла... Не пойхала...

Мынуло четыри роки. Пидъ осинъ 1883 р. Дрантусъ вернувшись до старого кубла. Пойиздъ прыходывъ тоди в-вечери о 6-їй годыни. Дрантусъ, зложывши на зайиздному двори свои злыденни пакунки, швыдче побигъ до Куша.

Будынокъ Кущивъ не переминувся з-окола, та въ середыни його сталыся велыки перемини: замисць першихъ звычайныхъ обставынъ была въ вичи роскишъ. Правда, Дрантусъ зъ первого разу сієи перемини не прымитывъ; у його одно було на думци: швидче побачить свою любу Зою, швидче подывыться на неї, швидче спытаты:—чому вона навить не пысала до його... Образъ Зои—одынь винъ стоявъ въ очахъ у Дрантуса.

— Дрантусъ, Дрантусъ!—скрыкнула Зоя, побачывши Павла, и кынулась на зустрічъ йому; але, зробивши два-три ступни, якось, наче инстынктывно, подалась назадъ... За хвилыну Зоя справилася зъ собою, спокійно підійшла до Дрантуса і, простягажчи до його разомъ обидви руки, мовила:

— Звидкиль вы взялышся?... такъ несподиванно!... хочъ бы булы написалы... Ой! якъ же вы переминилися! Боже мій, голова— наче хто сметаною облывъ... а борода? де вона взялася?... така била...

— Зовсимъ наче въ пасичныка!—одповивъ Павло.—Воно й добре, бо вже мени бильшъ ничего робыты, якъ у пасици сидити та роивъ доглядати...

— А рои за вами скучылы, порозлитались... звычайно безъ матки!

— Не мени жъ ихъ теперъ и позбираты,—мовывъ сумно Дрантусъ и разомъ такъ ніжно, такъ любляче дывывся въ Зоини

очи. А Зоя пидвела свій поглядъ выше Павловои головы, майже до самои стели.

— Дуже, вельмы переминылъся вы,—промовыла Зоя вдруге, не знаючи, що бильшъ сказаты.

— Не дыво!... голова побилила, а серце ще не постарило, не захололо,—одповивъ Дрантусъ, ловлячи Зоинъ поглядъ... А вы ни въ чому, бачу, не переминылъся?

— Де вамъ!... за четыри рокы щобъ не переминьтесь!... переминялася и я ще бильшъ, нижъ вы... уси переминылъся...

— А братъ вашъ?... де винъ?

— Спочывае посли обиду; затого вже проснетесь, встане... У його тепръ що-дня дила по сами уши.

— Звисно—гимназія: дило не переводыться.

— Не одна гимназія!... винъ,—та, певно, вы про се знаете?—винъ тепръ головою тутешнього банку!...

Дрантуса наче що вкололо: лыце його вытяглося, очи шыроко роскрылъся...

— Кущъ... головою банка?...—спытавъ Павло,—а вчительство—по боку?

— Ни! одно другому не вадыть: эъ учительства йому не прожыты, а банкъ дае йому рично симъ тысячивъ... Кому не охота жыты зъ бильшымы достаткамы...

— Диты йе у Куща?

— Ни, воны бездитни; и не було...

Дрантусъ замовкъ.

— Шо отсе мы съдымо мовчки, наче въ ротъ воды набравшы? Стильки лить не бачылъсь, зустрилъсь—сливъ нема въ насъ на размову...—сказала Зоя и спустыла свій поглядъ на доливку, наче вона чого засоромылася, або наче въ чому провыноватыла-ся передъ Дрантусомъ.

— И справди!—одповивъ Дрантусъ, и пождавши хвилиночку, промовывъ,—такъ и Куща спокусыла нажывा?

— А кого вона не спокусыть?

— Хиба и васъ спокусыла?

Зоя ничего не одповидала. Хотилось іи признаться, высপо-видатися передъ Дрантусомъ, выложыты йому усю свою душу; росказать, якъ іи спокусылы братови достаткы, якъ обгорнула іи атмосфера заможности, нажывы, роскошивъ. Але вона чула, що

у неи не стане на те сылы, що языкъ ниміе. А Дрантусове серце тоди чуло, очи його бачылы, що у Зои щось та не такъ; що у неи йесть щось таке, зъ чымъ вона ховается видъ його, хочъ знае, що не сковается, що не можна сковаться.

Видчынылысь зъ кабинету двери; ввішовъ Кущъ.

— Ба, ба! кого се я бачу?—промовывъ винъ, простягаючи Дрантусову руку и не подаючи жаднои ознакы бильшъ сердешнога, щырого прывиту.

— Одначе на вашій голови вы доволи вывезлы до насъ снигу!— промовывъ шуткома Кущъ. Дрантуса обняло холодомъ одъ розмовы Куша, сооблыво видъ того „васъ“.

— Що се ты,—Дрантусъ умысне промовывъ „ты“ зъ прытыскомъ,—Іване, прывыкъ до писля-обиднього сну?—Павло чувъ, що невидь про що пытае, але винъ сылкувався, щобъ ни однымъ словомъ, ни поглядомъ не показаты, яка заверюха росходылась у його въ души и въ серци.

Кущъ и соби м'явсь, вертивъ плечыма, червонивъ и говорывъ, якось ковтаючи свои слова.

Дрантусъ глянувъ на Зою, вона перебирала свои пучки и дывылася на ныхъ

— Ты въ банку головою?—спытавъ Дрантусъ у Куша.

— Гмъ!... эге! та бачь таکый теперъ часъ... знаешьъ... колы сышъ за диломъ, такъ і языкъ мовчыть... а то часомъ... Не даромъ же сказано: „помовчы, язычку, папкы дамъ“...

— Т-э-э-къ-сь!—протягъ Дрантусъ,—а колы „папка“ обгорнута въ золото або въ банкови билеты... таکъ тоди й зовсимъ добре!...

Кущъ мовчы проковтнувъ пылюлю; Дрантусъ вставъ, пидійшовъ до рояля, на котрому лежала його шапка. Рояль бувъ видчыненый и на йому лежалы ноты. Дрантусъ глянувъ на ихъ и промовывъ до Зои:

— Музыкы, значыть, не залышылы и на скрыпци граете?

Кущъ наче не чувъ съого питання и обернувшись до Дрантуса:

— Чого се вы за шапку беретесь? наче прыходылы тилькы, якъ кажутъ, щобъ наплювать у хату... посыдьте, чаю напльемося, колышне згадаемо... Ось заразъ прыйде Зоинъ мужъ...

Дрантусови здалось, наче хто полиномъ ударывъ його по жыжкахъ; винъ не встоявъ и швыдче сивъ, боячысь, щобъ не впасты.

Кущъ се прымитывъ, одначе и выду того не подавъ и спокойно говорывъ до Дрантуса:

— Певно, вы знаете, що позавчора Зоя звинчалась... Хиба ты, Зою, не сказала сього Павлу Семеновычу? Я гадавъ, що се було першымъ твоимъ словомъ, та й мовчу!

Зоя щось промовыла, але никто не вчувъ іи одповиди, а Дрантусъ на-сылу промовывъ:

— Поздравляю васъ!—и подавъ руку Зои. Рука Зоина була така холодна, що Дрантусъ швидче однявъ свою руку; въ души своїй винъ почувъ нове почуття—таке, яке дражливый чоловикъ чуе, взявши въ руку жабу... Якъ втыхомырlyся перши выяви отсієи „новыны“, и якъ тильки почувъ Дрантусъ, що „ноги можуть служкы йому“, винъ вставъ прощатись.

— Зостаньтесь до чаю!—промовыла Зоя и глянула прямо на Дрантуса своими вохкими очыма.

— Втомуvся зъ дорогы,—одповивъ Павло,—я зъ вокзала прямо до васъ... пора!... треба спочыты... втомуvся!

— Не дыво,—сказавъ Кущъ,—зробивши таку дорогу, и молодий чоловикъ втомуvся бъ, а то въ ваши лита... вирю, що треба вамъ спочыты и не вдержу... а просытому завтра до нась на обидъ. Наши молоди завтра йидуть въ Италю... побажаемо имъ щасливой дороги та прямо з-за столу проведемо ихъ на зализныцю... Добре? прыйдете?—Дрантусъ мовчавъ и щось думавъ.

— Прыходьте, Дрантусъ!... я прошу васъ!—несмилово, тихо промовыла Зоя.

— Прыйдуй! - простогнавъ Дрантусъ и выскочивъ въ прыхожу. Зоя выйшла провожаты його и въ пивголоса сказала до його:

— Дрантусъ! не сердьтесь на мене!... прыходьте завтра зранку, я вамъ усе роскажу... вы простыте мене; я вамъ...—Сльозы пидступылы у неи пидъ горло и не далы говорыты до кинця. Зоя боялася, соромылася заплакаты; вона швидче обернулася и прудко перейшла залу, вбигла въ свою кімнату и впала на лижко лыцемъ въ подушку.

Къ пивдню другого дня Зоя выпровадыла свого чоловика до миста купыты на дорогу и те, и друге, и п'яте, и десяте; а сама не видходыла видъ викна, вызыраучы Дрантуса.—От-отъ, думала

вона, прыйде Павло, я йому выложу свою душу, признаюсь, якъ я не встояла проты бажання пожыть на свой воли, пороскошуваты зъ своихъ достаткивъ, пораюваты въ самостійному жытти безъ догляду брата, безъ докирлывого погляду братовои... Усе, усе скажу йому; винъ зрозумie мене и любытыме мене такъ, якъ любывъ тоди; якъ люблю я його и любытыму...

Зоя не отрывала очей видъ викна, а Дрантусъ не йшовъ. Вже й чоловикъ Зоинъ вернувшись зъ повнымы рукамы пакункивъ, вже й Кущъ прыйшовъ зъ банку, а Дрантуся нема...

— Мабуть, и не буде,—подумала соби Зоя и почула, що сльозы, якъ и вчора, почынають душыть іи, а треба ихъ зупынить, не показать ихъ никому, треба перемогти саму себе, заховать свое горе одъ людей...

— Пора за стиль,—озвався Кущъ,—мабуть Дрантуся не буде, сидаймо.

— Семеро одного не ждуть,—промовыла Кущыха и звелила подавать страву. Сеи хвылыны ввійшовъ въ хату Дрантуся; пидъ рукою у його була скрыпка. Зоя глянула на Дрантуся и злякалася: лыце його стало ажъ сyne—таке страшне, сердыте. Серце Зои почуло щось недобре.

Кущъ ажъ вывся, вытаочы Дрантуся и дякующы, що прыйшовъ.

— Выпьемо,—говорывъ винъ,—за здоров'я тыхъ, що йидуть одъ насъ, и того, хто прыйхавъ до насъ. Ба! та се ты й скрыпку прынись!—сьогодни у Куща зновъ воскресло старе „ты“,—отъ золото чоловикъ!... догадлыва душа: знае, що ничымъ въ свити такъ не порадуешь, не втишышъ такъ Зою, якъ своею грою.

Дрантусъ ничего не одповивъ; погано якосъ стало одъ Кущевои речи. Зои здалося, що й справди за-для неи Дрантуся прынисъ скрыпку.—Винъ не сердьтесь на мене, винъ любыть мене—майнула у неи думка и повеселишало на серци.

За обидомъ Дрантусъ бильшъ мовчавъ, але Кущъ ни на годыночку не перестававъ выхвалюваты то Дрантусову гру, то Зоиного чоловика, пидстаркувату, сывувату, жовтовыду людьну, вельмы багатого акціонера килькохъ банківъ, зализницъ и цукровыхъ заводивъ.

Сталы пыть шампанське. Кущъ побажавъ молодымъ щасливвои дороги; Дрантусъ не пидвився и не доторкнувся до вина.

— Що жъ вы не пьете? одъ гурту не прыходытсѧ одставать!—
промовывъ до його Кущъ.

— Не бажаете намъ щаслывои дорогы?— додала Зоя.

— Всымъ серцемъ бажаю; але—може знаете—що кримъ воды,
чаю й молока ничего въ ротъ не беру... А отъ докы вы пытыме-
те „за здоров'я“, я заграю вамъ „туша“.

— Добре, добре! отъ славно вы прыдумали...—озвалысь уси
разомъ.

— Выно, музыка и молода, красыва жинка—яка гармонія!...—
мовывъ Кущъ.

Дрантусъ ставъ грата; струны говорылы,—говорылы воны
„поэму“ людського жыття. Ни Кущи, ни Зоя, ни іи чоловикъ зроду
не чулы такои поэмы. Тыхою, срибною, солодкою мелодією роспоп-
чавъ Дрантусъ элегію и звивъ іи на стогинъ недужого чоловика...
Ще згукъ, два, тры—и почувся крыкъ, ныбы крычала тильки що
нарождена дытына!... а дали чулося тыхе-тыхе, святе роювання
матери. Згукы пиднималыся вгору смиливіше, шыршалы, рослы и,
ныбы яка пышна квитка, роспустылысь, розлылысь пышною несказанною
красою... Краса, любовъ, сыла и жвависть молодосты, сы-
ла почуття, страсты, раювання первого кохання, щастя,—все те
чулося въ словахъ-згухахъ, що летили з-пидъ Дрантусового
смычка... все те злывалось въ щось йедыне, таке чудовне, незем-
не, чому и назвы не прыберешъ!... злывалысь и лылысь ти згуку
чаривнычою цивкою въ души слухачивъ... Коженъ зъ ныхъ почув-
вавъ соби, якъ бъется въ йому сыла жыття,чувъ любовъ до
жыття, розумивъ вельку красу и святощи жыття!... Згукы стали
переминятыся: тыхше, мякше, легче, иншымъ голосомъ, иншымъ
словами и иншымъ духомъ заговорылы струны и почулась туга,
журба, тыхый жаль розлукы, поцилунокъ и... стукотня колись
по шынахъ зализыни!... Таємни зитхання людського серця, а за
ныхъ тупотня коней, скрыпъ по снигу саней... дзвоныкъ то голо-
сывъ, то розсыпався дрибными згукамы... слизомъ його почувся
шелестъ густого гаю; повіяло тыхою, дыкою, мертвою пустынею...
Здавалось—кинецъ „поэмы“, кинецъ жыття; здавалось, що въ от-
сїй дыкій, темній темряви, въ несходымыхъ мочараҳъ стыхне,
скинчыться, замре музыка! Ни! описля довгои паузы струны заго-
ворылы невымовно и безконечно журлываю ридною украинською
мелодією: зъ глыбыны души чувся тяжкий плачъ, гирки ридання,
стогинъ то поодынокыхъ душъ, то чымалого гурту, то ныбы ци-

лого народу. Плачъ убогыхъ, стогинъ голодныхъ, рыдання пидневильныхъ... Стогинъ ишовъ вгору, та не мигъ высоко пидниматись: чорна, темна, густа хмара не пропускала дали згукивъ; вони падалы на землю, роззываючись по шырокыхъ степахъ, по глыбокихъ ярахъ, мижъ высокыми зелеными горамы... Гирська луна одгукувалась на ныхъ... Пауза!... По пидгир'ю, немовъ сопилка чабана, почулусь згуки, похожи на надію... Надія росте-росте, шыршає - шыршає; зновъчується, якъ и перше, тыха, спокійна, нижна и глыбока любовъ серця... Ще згукъ роздається, за нымъ видчыняться двери въ самый рай! Ни! почулось зновъ щось сумне, тяжке, безнадійне—наче хто оплакувавъ, хоронячи свою крашу надію, свою будущыну, свое життя; наче щось одирвалось одъ серця и розбылось... Музыка повіяла чымсь безсмертнымъ и замовкла...

Уси мовчали. Дрантусъ глянувъ на всіхъ; ни въ кого ни слова,—уси сидили, затаивши духъ... Дрантусъ пиднявъ вгору выше головы скрыпку и зъ усієи сylы вдаривъ іи объ помистъ. Изъ скрипки полетили скрипки на всі боки...

— Ой!—здригнули уси разомъ,—що се, що се?

Зоя и Кущъ скочыли зъ своїхъ мисць. Дрантуса не було вже въ хати.

— Винъ божевильный!—промовивъ Зоинъ чоловикъ.

— Добре ще, що не пустивъ скрипкою кому въ голову,—сказавъ Кущъ.

— Або въ дзеркало,—додала Кущыха,—то-то бъ наробывъ великою шкоды... И що се зъ нымъ стало?

— Кажу вамъ, що винъ божевильный!... Я ще за обидомъ поми-тывъ його хыжый поглядъ и увесь обидъ тримтивъ... наче що шептало мени... душа моя чула, що винъ скочить щось недоброго... и на що ви його звали?—говоривъ Зоинъ чоловикъ.

— Се не я... я не звавъ,—одповивъ Кущъ,—Зоя позвала його...

— Божевильного звати...

— Ни, винъ не божевильный,—промовила Зоя,—винъ чоловикъ зъ великою душою, зъ гарячымъ, люблячымъ серцемъ... винъ...

— Годи про його! часъ йихати,—перебивъ сестру Кущъ.

Зоя зъ чоловикомъ сидили вже въ вагони и розмовляли зъ Кущами, котри стояли проти викна вагону на платформи. Зоя высунула голову зъ викна и мимо воли якосъ глянула на паровикъ... ій здалось, нibly туды пробигъ чоловикъ, похожий на

Дрантуса; але пры свити лыхтаривъ вона не распизнала, чы справди то Дрантусъ, и подумала сobi:

— Чого бъ винъ тутъ бувъ? ни, то не винъ.

Одначе серце у неи забылось незвычайно.

Подзвонылы втрете... Паровыкъ надувсь, свыснувъ, за-
пыхтивъ... пойиздъ рушывъ...

Трохы згодя зъ платформы незвычайно швыдко биглы по коліі зализныци слідкомъ за пойиздомъ жандармы, поліціянты и инши люде. Гонивъ за двое одь того мисця, зъ которого рушывъ пойиздъ, стояла чымала купка людей, коженъ сылкувавсь пртыснуться до того мисця, де стояло два зализно-дорожныхъ вартовыхъ зъ лыхтарямы въ рукахъ. Пртыснувшись туды и Кущъ зъ жинкою.

На шынахъ въ калюжи крови лежавъ безголовый трупъ человека: трохы дали зъ боку лежала голова, одризана колесомъ локомотыва. Кущъ глянувъ на голову и ажъ кынувся зъ жаху.

— Ой! се Дрантусъ!... ходимо видсиля швыдче,—промовывъ винъ до жинки. Кущи мовчки пишли до дому...

Грудень 1883 р.

